

NAKNADA ŠTETE PRETRPLJENE POVREDOM NORMI PRAVA KONKURENCIJE U EVROPSKOJ UNIJI

Apstrakt

U radu autor ukazuje na najznačajnije izvore prava Evropske unije koji normiraju i definišu prava i postupke u kojima lica oštećena povredom pravila konkurencije mogu da ostvare privatno-pravnu zaštitu svojih interesa. Posebno je razmotrena okolnost da specifičnosti konkurencijskih sporova otežavaju početni procesni položaj oštećenog, te da, zbog asimetrije informacija, on raspolaže ograničenim mogućnostima dokazivanja činjenica koje su relevantne za njegov odštetni zahtev. Pogotovo se ističu problemi u pogledu kvantifikacije i modela utvrđivanja obima i visine pretrpljene štete. Analizirane su i pojedine materijalne i procesne posledice započetih ili okončanih postupaka, te potreba da se zastarelost normira drugačije, nego u uobičajenim odštetnim parnicama. U završnom delu rada autor ukazuje na pojedina rešenja u antimonopolskom pravu Sjedinjenih Američkih Država, koja su znatno drugačija od normativnih odredbi zakonodavstava Evropske unije.

Ključne reči: *pravo konkurencije, privatno-pravna zaštita, naknada, kvantifikacija štete, dokazivanje, solidarna odgovornost, zastarelost.*

1. Uvod

Zaštita fer i korektne konkurencije na tržištu je njen važan segment, budući da upravo ona opredeljuje stepen tržišnih sloboda, mogućnost ulaska novih privrednih subjekata na tržište, te konkurentnost privrede za kontinuirani razvoj i potencijalnu mogućnost privlačenja stranih investicija. Slobodna konkurencija utiče na pozitivan ili negativan modalitet funkcionisanja tržišnog mehanizma, ukupne tendencije kretanja i razvoja tržišta, te na njegovu konkretnu morfologiju. Ostvarenje principa slobodne konkurencije u svakodnevnom privrednom životu zavisi od postupanja učesnika na tržištu, od njihovog društveno prihvatljivog ili nedozvoljenog

¹ Naučni saradnik, pravni zastupnik u štetama, „DDOR Novi Sad“ a.d.o. Novi Sad, Vršac, e-mail: zoran.ilkić@ddor.co.rs.

ponašanja i poslovanja. Konkurencija se u praksi može povrediti različitim radnjama i aktima: prećutnim ili izričitim sporazumima, ugovorima, dogovorima, usaglašenom praksom ili odlukama udruženja učesnika na tržištu.² Navedena pismena ili faktički postupci zabranjeni su i ništavi, ako se njima neposredno ili posredno utvrđuju cene, ograničava i kontroliše poslovanje ili tržište, primenjuju nejednaki uslovi poslovanja na iste vrste poslovanja sa različitim učesnicima na tržištu čime se učesnici dovode u povoljniji položaj u odnosu na konkurente, uslovljava zaključenje ugovora prihvatanjem dodatnih obaveza koje nisu u vezi sa predmetom sporazuma ili se deli tržište na štetu drugih njegovih učesnika.³ Učesnici na tržištu mogu se dogovarati, na primer, o: 1) podeli ili zatvaranju tržišta; 2) cenama; 3) tome kako robu ili usluge neće prodavati ili davati drugom kupcu ili će to činiti samo na delu tržišta ili određenim kupcima; 4) načinu i uslovima pod kojima će prodavati robu, pružati usluge i vršiti njihovu distribuciju.

2. Izvori prava

Normiranje pravila konkurencije stvara pretpostavku za oživotvorenje sistema slobodne utakmice privrednih subjekata na tržištu, njihovu diversifikaciju, održavanje slobodnog pristupa tržištu, što u međunarodnim okvirima omogućava prevazilaženje podele tržišta bazirane na pojedinačnim nacionalnim ekonomijama. Stoga je normama antimonopolskog prava stipulisano da su društveno, pravno i moralno neprihvatljivi sporazumi, kojima se na nedozvoljeni način bitno sprečava, ograničava ili narušava konkurencija. U skladu sa negativnim efektom koji restriktivni sporazumi mogu da imaju po slobodan protok kapitala, dobra, usluga i ljudi, još je član 81. (kasnije čl. 85) Ugovora o osnivanju Evropske ekonomske zajednice (u daljem tekstu: Ugovor), tzv. Rimskog ugovora (sada čl. 101. Ugovora o funkcionisanju Evropske unije) predviđao da su zabranjeni kao nespojivi sa zajedničkim tržištem svi sporazumi među preduzećima, odluke udruženja preduzeća i dogovorna praksa koja može delovati na razmenu među državama članicama, čiji su cilj ili posledice sprečavanje, ograničavanje ili narušavanje konkurencije u okviru zajedničkog tržišta, a naročito sporazumi koji: 1) direktno ili posredno utvrđuju prodajne ili kupovne cene ili druge uslove poslovanja; 2) ograničavaju ili nadziru proizvodnju, prodaju, tehnološki razvoj ili ulaganja; 3) dele tržišta ili izvore nabavke;

² Z. Ilkić, „Pogled na neke oblike povrede prava konkurencije u osiguranju Srbije“, *Srazmernost i pravna izvesnost u pravu osiguranja* (ur. S. Jovanović, J. Slavnić, P. Marano), Udruženje za pravo osiguranja, Palić 2017, 363-364.

³ K. Ivančević, *Priručnik za obuku za polaganje stručnog ispita za sticanje ovlašćenog posrednika i ovlašćenog zastupnika u osiguranju* (ur. N. Žarković), Privredna komora Srbije, Beograd 2015, 446.

4) primenjuju nejednake uslove na iste poslove s različitim trgovačkim partnerima, čime ih stavljaju u nepovoljniji konkurentski položaj; 5) uslovljavaju zaključenje ugovora prihvatanjem dodatnih obaveza koje po svojoj prirodi ili trgovačkim običajima nemaju veze sa predmetom ugovora. Ugovor je dalje u članovima 86-90. zabranjivao i ostale povrede korektne tržišne utakmice, a pre svega neprihvatljivu koncentraciju učesnika na tržištu i zloupotrebu dominantnog položaja (sada članovi 102-109. Ugovora o funkcionisanju EU).

Uredbom Saveta br. 1/2003 o sprovođenju pravila o tržišnoj konkurenciji koja su propisana Ugovorom (u daljem tekstu: Uredba br. 1/2003)⁴ usvojena su nova pravila za primenu navedenih članova Ugovora. Izvršena je reforma prava konkurencije, te je pojačan ekonomski pristup u analizi ponašanja učesnika na tržištu. Navedena Uredba, umesto ranije isključive nadležnosti Evropske komisije, predvidela je podelu nadležnosti između nje i nacionalnih vlasti, tj. nacionalnih državnih organa i sudova. Izvršena je: decentralizacija primene prava EU (čl. 4-6); intenzivirana je saradnja između Evropske komisije, s jedne strane, i, u cilju uniformne primene prava, nacionalnih državnih organa za kontrolu konkurencije i nacionalnih sudova, s druge strane (čl. 11-15); proširene su nadležnosti Komisije u pojedinim oblastima utvrđivanja činjeničnog stanja (čl. 17-22). Izuzetno je bitno da je nastavljena započeta tendencija razvoja i potenciranja značaja privatno-pravne zaštite oštećenih lica i prava na naknadu pretrpljene štete, najviše zahvaljujući davanju nacionalnim sudovima prava na direktnu primenu konkurencijskih normi u sporovima o zaštiti subjektivnih prava učesnika na tržištu (čl. 3. i 6).⁵

Navedena kršenja lojalnog tržišnog postupanja imaju za svoje implikacije povrede javno-pravnih interesa, ali i neposrednih građansko-pravnih interesa samih učesnika na tržištu, krajnjih kupaca roba i korisnika usluga. Zbog toga zaštita pravila konkurencije može biti javno-pravna (*public enforcement*) i privatno-pravna (*private enforcement*). U EU, u oblasti prava konkurencije, prevladava stav da je znatno važnija zaštita javno-pravnim sankcijama, koju sprovode Evropska komisija i nacionalna regulatorna tela nadležna da kontrolu konkurencije. Međutim, donošenjem Zelene knjige, dati su prvi konkretni predlozi kako se može kvantifikovati šteta koju pojedinci trpe usled nekorektnog i neprihvatljivog konkurencijskog ponašanja drugih na tržištu, te modeli kako se onim koji

⁴ Council Regulation (EC) No 1/2003 of 16 December 2002 on the implementation of the rules on competition laid down in Articles 81 and 82 of the Treaty (Text with EEA relevance), Official Journal L 001, 04/01/2003, P. 1-25.

⁵ C. E. Koob, D. E. Vann JR., A. Y. Oruc, „Developments in Private Enforcement of Competition Laws - Introduction“, 2004, 2-3, <http://www.ibanet.org/Document/Default.aspx?DocumentUid=F063FC4F-CB19-4259-852E-C5564EE47491>, 5.1.2018.

trpe štetu ona može nadoknaditi.⁶ Sledeća doneta, Bela knjiga, dala je predloge za ostvarivanje efikasnijeg mehanizma obeštećenja,⁷ i naglasila kompenzatornu ulogu privatno-pravne zaštite oštećenih lica.⁸ Privatnim tužbama efikasno se vrši odvracanje od kršenja pravila konkurencije, utiče pozitivno na primenu zakonskih normi i razvija kultura konkurencije na tržištu, te podiže svest o potrebi poštovanja pravila o lojalnoj i fer utakmici.⁹

U skladu s tendencijom „modernizacije prava konkurencije“,¹⁰ zakonodavci EU zaokružili su regulisanje navedene materije donošenjem Direktive 2014/104/EU (u daljem tekstu: Direktiva 2014/104/EU),¹¹ koja sadrži do sada najsveobuhvatnija pravila i preporuke kako sprovesti pred nacionalnim sudovima sporove za dosuđivanje naknade pretrpljene štete, pristupiti dokazivanju osnova i visine zahteva, te kako uopšte kvantifikovati iznos pretrpljene štete.¹²

3. Dokazivanje relevantnih činjenica

Privatna upotreba kartelnih propisa omogućena je priznavanjem direktnog dejstva kartelnim odredbama, zahvaljujući čemu nacionalni sudovi imaju pravo i mogućnost da se na njih pozivaju i u svojim postupcima

⁶ Commission of the European Communities, Green Paper - Damages actions for breach of the EC antitrust rules {SEC(2005) 1732}*COM/2005/0672final*/, Brussels, 19.12.2005, 1-6; Smijter, E. D., Stropp, C., Woods D. „Green Paper on damages actions for breach of the EC antitrust rules“, *Competition Policy Newsletter*, 1/2006, 1-3, http://www.ec.europa.eu/competition/speeches/text/2006_1_1_en.pdf, 08.01.2018.

⁷ Z. Ilkić, „Izuzeća i pravna zaštita oštećenih lica u vezi sa kartelnim sporazumima u osiguranju u Evropskoj uniji“, *Evropska revija za pravo osiguranja* 1/2017, 56.

⁸ Commission of the European Communities, White Paper on Damages actions for breach of the EC antitrust rules, COM(2008) 165 final, Brussels, 02.04.2008, 1-11; R. Becker, N. Bessot, E. D. Smijter, „The White Paper on damages actions for breach of the EC antitrust rules“, *Competition Policy Newsletter*, 2/2008, 5, http://www.ec.europa.eu/competition/speeches/text/2008_2_4_en.pdf, 10.01.2018.

⁹ D. Woods, A. Sinclair, D. Ashton, „Private enforcement of Community competition law: modernisation and the road ahead“, *Competition Policy Newsletter*, 2/2004, 32, http://www.ec.europa.eu/competition/speeches/text/2004_2_31_en.pdf, 10.01.2018.

¹⁰ J. Vukadinović, „Ostvarivanje prava na naknadu štete zbog povrede prava konkurencije pred nacionalnim sudovima i arbitražnim tribunalima“, *Naknada štete i osiguranje – savremeni izazovi* (ur. Z. Petrović, N. Mrvić Petrović), Udruženje za odštetno pravo, Institut za uporedno pravo, Pravosudna akademija i Intermeks, Beograd 2016, 186.

¹¹ Directive 2014/104/EU of the European Parliament and of the Council of 26 November 2014 on certain rules governing actions for damages under national law for infringements of the competition law provisions of the Member States and of the European Union (Text with EEA relevance), Official Journal L 349, 05/12/2014, P. 1-19, tzv. „Damages Directive“.

¹² M. Pakamanis, „The role of class actions in ensuring effective enforcement of competition law infringements in the European Union“, *International Comparative Jurisprudence*, 2016, 4-5, www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2351667416300105, 12.01.2018.

neposredno ih primenjuju, kao i svoje nacionalno zakonodavstvo. Pravni osnov za pokretanjem privatnih sporova za naknadu štete sadržan je u načelu direktnog dejstva komunitarnog prava, odgovornosti države zbog njegove povrede, te načelu delotvornosti (efikasnosti) u procesima ostvarivanja, realizacije i zaštite privatnih interesa pojedinih učesnika na tržištu.¹³

Procesni položaj oštećenog znatno zavisi od toga da li su Evropska komisija ili nadležno regulatorno telo za zaštitu konkurencije već sprovedli postupak i utvrdili anti-konkurencijsku praksu, ili nisu. Ukoliko je kršenje već konstatovano, oštećeno lice će podneti tzv. nesamostalnu (prateću) tužbu (*follow on action*), po kojoj neće morati da dokazuje odgovornost počinioca za povredu pravila konkurencije, već samo uzročno-posledičnu vezu između samog dela i štete koju je pretrpeo, kao i njenu visinu. Ako organ javne vlasti o povredi još nije doneo odluku ili postupak nije ni pokrenut, oštećeni je u značajno težem procesno-pravnom položaju. On će morati da pokrene postupak tzv. samostalnom (nezavisnom) tužbom (*stand alone action*) i da u sudskom postupku, osim uzročnosti i kvantifikacije štete, dokazuje i da je tuženi učinio navedeno delo i povredio pravila fer konkurencije.¹⁴

U praksi se relevantni dokumenti i drugi neophodni dokazi nalaze kod protivne strane ili nekog trećeg lica, pa nisu dovoljno poznati i pristupačni oštećenom. Postojeća asimetrija informacija ne bi smela narušiti ravnopravnost stranaka, te je zato opravdano omogućiti tužiocu da ima pravo zahtevati otkrivanje dokaza relevantnih za njegov tužbeni zahtev, bez istovremenog navođenja svih elemenata dokaza. Ukoliko je tužilac svoj zahtev zasnovao na dovoljno uverljivom obrazloženju, izložio razumno dostupne činjenice i priložio dovoljno dokaza kojima podržava verodostojnost svog zahteva, nacionalni sud bi trebao naložiti tužiocu ili trećoj strani da otkriju i dostave relevantne dokaze koji su pod njihovom kontrolom.

U skladu s odredbama Uredbe br. 1206/2001,¹⁵ sud u jednoj državi članici može zatražiti od nadležnog suda druge države članice da izvede potrebne dokaze ili može uputiti zahtev da direktno izvede dokaze u drugoj državi članici (čl. 1. st. 1). Takođe, u skladu sa načelom pravne i administrativne saradnje i odredbama Uredbe br. 1/2003, sudovi imaju

¹³ R. Vukadinović, „Neka prethodna pitanja u vezi zahteva za naknadu štete zbog povrede kartelnih propisa u pravu EU“, *Pravo i privreda* 7-9/2013, 60.

¹⁴ I. Rakić, „Pokajnički program i odgovornost za štetu zbog povrede prava konkurencije“, *Analiza Pravnog fakulteta u Beogradu* 2/2014, 248; K. Hüschelrath, S. Peyer, „Public and Private Enforcement of Competition Law - A Differentiated Approach“, Zentrum für Europäische Wirtschaftsforschung GmbH, 2013, 5, <http://ftp.zew.de/pub/zew-docs/dp/dp13029.pdf>, 20.12.2017.

¹⁵ Council Regulation (EC) No 1206/2001 of 28 May 2001 on cooperation between the courts of the Member States in the taking of evidence in civil or commercial matters, Official Journal L 174, 27/06/2001, P. 1-24.

pravo da pribavljaju dokaze i od organa javnih vlasti, pa i same Evropske komisije (čl. 15. st. 1). S druge strane, značajno je i da sudovi, u cilju zaštite legitimnih interesa svih zainteresovanih strana i trećih lica, imaju mogućnost da proporcionalno ograničavaju otkrivanje dokaza (*limit the disclosure of evidence to that which is proportionate*). U odlučivanju da li je otkrivanje dokaza proporcionalno, nacionalni sud će naročito razmatrati meru u kojoj su zahtev ili odbrana podržani dostupnim činjenicama i dokazima, opseg i troškove otkrivanja (uključujući sprečavanje nespecifičnih pretraživanja informacija za koja nije verovatno da su značajne za stranke u postupku), sadrže li potraživani dokazi poverljive informacije (posebno o bilo kojim trećim licima), kao i koji aranžmani postoje za zaštitu takvih poverljivih informacija (Direktiva 2014/104/EU, čl. 5). Izuzetak od opisanog širokog diskrecionog ovlašćenja sudova je pravilo da nikada ne mogu naložiti stranci ili nekoj trećoj strani da otkrije kao dokaz izjavu pokajnika i bilo koji predlog za postizanje sporazuma među strankama.

Kako se ne bi otišlo u drugu krajnost i prouzrokovala nekom šteta neselektivnim objavljivanjem podataka i dokaza, neophodno je oprezno postupati sa poverljivim poslovnim informacijama. Sudovi ih mogu zaštititi redigovanjem osetljivih odlomaka u dokumentima, sprovođenjem saslušanja zatvorenih za javnost, ograničavanjem kruga lica kojima je omogućen uvid u dokaze ili upućivanjem veštaka da izrade sažetke informacija u grupnom ili drugom obliku, koji nije poverljiv. Pogotovo treba sprečiti tzv. lov na informacije (*fishing expeditions*), tj. zahtevanje preširokog pretraživanja informacija, koje verovatno neće biti relevantne za stranke u postupku. Osim toga, u postupku otkrivanja dokaza, sudovi imaju i mogućnost izricanja proporcionalne i odvrćujuće sankcije ukoliko stranka, treće lice ili njihovi zastupnici ne udovolje ili odbiju da udovolje nalogu za otkrivanje bilo kog nacionalnog suda, unište relevantne dokaze ili ne ispune ili odbiju da ispune neku od obaveza nametnute nalogom postupajućeg suda.

4. Kvantifikacija štete

Oštećeni moraju dokazati i opseg pretrpljene štete. Pri tome su izloženi velikim troškovima, tako da, po pravilu, imaju mnogo poteškoća u prikupljanju podataka i dokumenata neophodnih za potkrepljivanje svojih tvrdnji. Kvantifikacija štete u predmetima iz oblasti tržišne konkurencije može predstavljati značajnu prepreku, koja onemogućava efikasnu zaštitu prava. Kriterijumi za dokazivanje visine štete svakako ne bi smeli biti viši od onih, koji su predviđeni za druge građanske postupke. Nacionalni sudovi u državama članicama EU, pri utvrđivanju opsega pretrpljene štete i iznosa naknade štete koju treba dosuditi oštećenima, radije se odlučuju za pragmatične tehnike i upoređivanje stanja na tržištu pre, tokom i posle

konkretne zloupotrebe, nego za sofisticiraniju primenu kompleksnijih ekonomskih ili statističkih metoda kvantifikacije štete.¹⁶ Neophodno je uvažiti postojanje asimetrije informacija između stranaka i činjenicu da kvantifikacija pretpostavlja procenu kako bi se razvilo konkretno tržište, da nije bilo zloupotrebe. Procena se mora zasnivati na hipotetičkoj projekciji tržišta, te nikada i ne može biti potpuno tačna. Drugim rečima, procena hipotetičkog scenarija kako bi tržište uopšte izgledalo, mora se zasnivati na velikom broju pretpostavki. Kvantifikacija štete u oblasti povrede slobodne tržišne konkurencije podložna je znatnim ograničenjima, kada je reč o stepenu očekivane tačnosti i preciznosti. Kvantifikacija štete, stoga, mora se temeljiti na brojnim pretpostavkama baziranim na približnim, najboljim mogućim procenama i pravičnosti. Ne postoji samo jedna „prava“ vrednost pretrpljene štete koju je moguće opredeliti, već samo najbolja od više procena, koje se zasnivaju na projekcijama i aproksimacijama. Za određenje visine pretrpljene štete neophodno je primenjivati ekonomske tehnike, regresne analize, te različite simulacione modele projekcije strukture i obima štete.¹⁷

Povreda lojalne i fer tržišne utakmice često se sprovodi nametanjem nekorektnih uslova pri kupovini ili pružanju usluga i previsokim cenama prodane robe ili pruženih usluga, zbog čega štete trpe kupci robe ili korisnici usluga, kao i dobavljači. Stvarna šteta se tada može sastojati u razlici između cene koja je u stvarnosti isplaćena i onog što bi bilo plaćeno, da nije bilo povrede pravila konkurencije. Međutim, u praksi se često dešava da se povećanje cena prenosi dalje kroz lanac pribavljanja robe, tako da štetu u najvećoj meri trpe krajnji potrošači roba i usluga, tzv. indirektni kupci.¹⁸ U slučaju da je oštećeni smanjio svoj gubitak tako što ga je preneo, u celini ili delimično, na naredne kupce u lancu, mora se stvarna šteta koju oštećeni trpi umanjiti za preneseni procenat, te bi trebalo prekršiocu omogućiti da takvu okolnost izloži u svojoj odbrani. Teret dokazivanja postojanja i opsega prenošenja previsoke cene je na tužiocu. Oštećenog, međutim, ima pravo na naknadu izgubljene zarade u nepromenjenom obimu, ukoliko je prenošenje gubitka koje je preduzeo imalo za posledicu smanjenu prodaju i tako rezultiralo štetom u vidu izmakle dobiti. Što se tiče kvantifikacije

¹⁶ European Commission, Quantifying harm in actions for damages based on breaches of Article 101 or 102 of the Treaty on the Functioning of the European Union, Strasbourg, 11.06.2013, SWD(2013) 205, 37, www.ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/quantification_guide_en.pdf, 10.01.2018.

¹⁷ Organisation for Economic Co-operation and Development, Quantification of Harm to Competition by National Courts and Competition Agencies, Directorate for financial and enterprise affairs, DAF/COMP(2011)25,2011,185, www.oecd.org/daf/competition/QuantificationofHarmtoCompetition2011.pdf, 05.01.2018.

¹⁸ V. d. R. Bergh, „Private Enforcement of European Competition Law and the Persisting Collective Action Problem“, 2013, 18-20, www.maastrichtjournal.eu/pdf_file/its/mj_20_01_00_12.pdf, 10.01.2018.

prenošenja, nacionalni sudovi su ti koji procenjuju za koliko su previsoke cene prenete na nivo indirektnih kupaca, s tim što Evropska komisija ima dužnost da im izda jasna, jednostavna i sveobuhvatna uputstva kako da to neposredno u praksi adekvatno i uniformno čine.

U praksi je uvek prihvatljivo pretpostavljati da je kartel prouzrokovao štetu, posebno uticajem na cene.¹⁹ Karteli, po pravilu, posluju u tajnosti, izazivajući dizanja cena ili sprečavanjem da se one snize, tako da oboriva pretpostavka da je kartel prouzrokovao štetu oslobađa oštećene potrebe da dokazuju konkretan iznos štete. Naravno, učesnici kartela imaju pravo da obaraju pretpostavku da je kartel prouzrokovao štetu. Najčešći metod koji se koristi za kvantifikaciju štete u opisanom slučaju je poređenje cena i podataka iz razdoblja dok je kartel funkcionisao i nakon njega (*the cartel period and the post-cartel period*).²⁰

5. Nemogućnost pokretanja novih postupaka i solidarna odgovornost suprekršilaca

Utvrđenje kršenja poštene tržišne utakmice konačnom odlukom nadležnog državnog organa ili suda koji odlučuje po žalbi na odluke nadležnog državnog organa, ne sme biti ponovo predmet spora u kasnije pokrenutim postupcima za naknadu štete pred građanskim sudovima. To utvrđenje je nepobitan dokaz da je došlo do povrede konkurencijskih pravila, na način i u obimu kako je to, u izvršenju svojih nadležnosti, utvrdilo nacionalno telo ili žalbeni sud (Direktiva 2014/104/EU, čl. 9. st. 1).

U slučaju kartela, više privrednika zajednički povređuje pravila zdrave utakmice, pa je primereno da solidarno odgovaraju za celokupnu prouzrokovanu štetu (Direktiva 2014/104/EU, čl. 11. st. 1). Ako je jedan od učesnika isplatio iznos naknade veći nego što je njegov udeo u kršenju, ima pravo da dobije kompenzaciju od ostalih saprekršilaca. Merodavnim

¹⁹ U Italiji, grupa građana podnela je tužbu radi naknade štete protiv osiguravača koji se pridružio jednom kartelnom sporazumu, budući da su se osiguravači dogovorili o visini premija na određenom tržištu. Tužioci su smatrali da je takav sporazum protivan načelu slobodne tržišne utakmice, te da su pretrpeli štetu u vidu povećanog iznosa premija osiguranja. Problem je bio kako dokazati da je i koliko je plaćena uvećana premija. Sud je zauzeo stav da se može uzeti u obzir veliki stepen verovatnoće da je ponašanje osiguravača prouzrokovalo štetu korisnicima usluga osiguranja, a visinu odštete dosudio je u skladu s načelom pravičnosti, konkretizujući je u određenom procentu od stvarno naplaćene premije, prema: Pravo potrošača na naknadu štete uzrokovane kartelskim ponašanjem osiguratelja, Italijanski Kasacioni sud, 18.12.2009, br. 26748, Osiguranje.hr, <http://www.osiguranje.hr/ClanakDetalji.aspx?I2238>, 08.12.2017.

²⁰ Organisation for Economic Co-operation and Development, Roundtable on the Quantification of harm to Competition by National Courts and Competition Agencies - Note by the Delegation of the United States, DAF/COMP/WD(2011)11, 2011, 8, <https://www.ftc.gov/sites/default/files/attachments/us-submissions-oced-and-other-international-competition-fora/1102roundtableharm.pdf>, 11.01.2018.

nacionalnim pravom određuje se udeo, kao relativna odgovornost dotičnog prekršioca, kao i kriterijumi za njegovo određivanje kao što su prihod, tržišni udeo ili uloga u kartelu. Jedino je u slučaju korisnika imuniteta od novčanih kazni, koga je pojedini učesnik dobio u okviru pokajničkog programa, opravdano izuzeti ga od solidarne odgovornosti za celokupnu štetu. Takav korisnik bio bi neprimereno izložen zahtevima za naknadu štete i potencijalno bi mogla prema njemu pre da bude podneta tužba nego prema ostalim prekršiocima, jer odluka nadležnog tela za zaštitu konkurencije može prema njemu postati konačna ranije, nego prema drugim učesnicima koji nisu saradivali i dobili imunitet. Odšteta koju bi on trebalo da naknadi ne bi smela da prevazilazi iznos štete koju je prouzrokovao direktnim ili indirektnim korisnicima. Trebalo bi da ostane u celosti odgovoran za ukupnu štetu samo ako se oštećeni ne mogu potpuno namiriti od ostalih saprekršilaca.

6. Mogućnost sporazumnog rešavanja sporova i dejstvo zaključenih poravnanja na kasnije sporove

Kompleksnost postupka dokazivanja nastanka povrede prava konkurencije i visine pretrpljene štete uvećava značaj, inače uvek poželjnom, sporazumnom rešavanju spornih odnosa u vansudskim ili sudski postupcima, u arbitražnom postupku ili u drugim postupcima posredovanja ili mirenja. Stoga su sudije obavezne da podstiču stranke na dogovaranje i uzajamna popuštanja, kako bi se mogli aktivirati mehanizmi sporazumnog rešavanja sporova i kako bi što je više moguće oštećenih i prekršioca uzelo učešće u takvim postupcima. Budući da rokovi zastarelosti za pokretanje postupka naknade štete mogu stranke onemogućiti da blagovremeno postignu obostrano prihvatljiv sporazum, prihvaćeno je u Direktivi 2014/104/EU u članu 18. da rok zastarelosti ne teče dok traje proces postizanja eventualnog poravnanja. Zastoj važi samo za stranke koje jesu ili su bile u postupku sporazumnog rešavanja spora, ne i za ostale suprotstavljene strane. Nacionalni sudovi kojima je podneta tužba za naknadu štete imaju mogućnost da suspenduju postupak na dve godine, dok je arbitražama ostavljeno da postupaju u skladu sa odredbama nacionalnih prava. Ukoliko lice odgovorno za prouzrokovanu štetu isplati sporazumno utvrđenu naknadu, državno telo nadležno za zaštitu konkurencije može tu okolnost uzeti kao olakšavajuću u postupku koji vodi protiv prekršioca.

Štetnik koji je sa oštećenim postigao sporazum o naknadi štete ne bi zbog toga trebalo da bude u lošijem položaju, od onog u kome su ostali saprekršioци. On bi se mogao naći u lošijem položaju zbog striktnе primene pravila o solidarnoj odgovornosti saprekršilaca, ako bi i nakon zaključenja

sporazuma štetnik bio odgovoran oštećenom kao i ostali prekršioc. Zbog toga zaključeni sporazum ima za posledicu smanjenje zahteva oštećene strane za deo štete koju je prouzrokovao prekršilac čija je odgovornost utvrđena sporazumom, bez obzira na to da li je iznos poravnjanja jednak ili različit od relativnog dela štete koju je naneo oštećenom. Bez ovakvog opredeljenja, prekršioc koji ne učestvuje u postupcima poravnjanja bili bi neopravdano pogođeni nagodbama koje su drugi postigli. Osim toga, prekršilac koji je učestvovao u zaključenju sporazuma i isplatio naknadu ne može biti regresno odgovoran ostalim saprekršiocima, za iznos odštete koji se, inače, opredeljuje prema procentu njihove odgovornosti za prouzrokovanu štetu. U regresnoj parnici, kada jedno odgovorno lice traži od drugog odgovornog lica naknadu dela isplaćenog, u skladu sa njihovom relativnom odgovornošću za povredu pravila konkurencije, nacionalni sudovi uzimaju u obzir sve prethodne sporazume zaključene sa relevantnim suprekršiocem, uz poštovanje činjenice da nisu svi suprekršioc nužno podjednako odgovorni i uključeni u kompletni materijalni, nominalni, vremenski i prostorni opseg kršenja pravila tržišne utakmice.

Međutim, u praksi se može dogoditi da se oštećeni ne može namiriti od ostalih štetnika, sa kojima nije postigao poravnanje. Ako bi se striktno uzelo u obzir pravilo da lice, koje je postiglo sporazum, odgovara samo podeljeno, tj. ne odgovara i za iznos štete koju su počinila sva odgovorna lica, oštećeni se ne bi mogao namiriti u potpunosti i bio bi uskraćen za naknadu zbog toga što je uopšte iskazao dobru volju za sporazumevanjem. Zbog toga je propisano da oštećeni ima pravo da ostvaruje ostatak zahteva od suprekršioaca koji je učestvovao u poravnanju, osim ako se toga prava nije izričito odrekao u sporazumu (Direktiva 2014/104/EU, čl. 19. st. 3).

7. Zastarelost

Imajući u vidu složenost postupaka za utvrđivanje povrede slobodne konkurencije i otežanu mogućnost dokazivanja relevantnih činjenica, lako se može zaključiti da dužina rokova zastarelosti može biti od velikog značaja za realizaciju prava na naknadu štete. Države članice su ovlašćene da utvrde nacionalna pravila o početku, trajanju, zastoju ili prekidu zastarelosti, s tim da ona ne bi smela neopravdano onemogućavati ili učiniti preterano teškim pokretanje postupaka za naknadu štete. Pravila o zastarelosti, u svakom slučaju, moraju biti u skladu s opštim shvatanjima u zakonodavstvima Unije o ovom pitanju.

Momenat početka roka je dan nakon prestanka povrede, tj. naredni dan posle saznanja oštećenog o merodavnim činjenicama. Države članice trebalo bi da propišu rok zastarelosti za pokretanje postupka koji ne može biti kraći od pet godina. Zastoj ili prekid zastarelosti nastupa ako nadležna

nacionalna komisija ili agencija, s obzirom na kršenje prava tržišne utakmice na koje se odnosi postupak za naknadu štete, preduzme radnje radi istrage ili pokretanja postupka. Zastoj može prestati tek istekom godine dana nakon što je odluka o kršenju postala pravnosnažna ili nakon što je postupak okončan na neki drugi način. Navedene odredbe od velikog su značaja kako za sporove koji su pokrenuti pre donošenja odluke Evropske komisije ili nacionalnog tela nadležnog za zaštitu tržišne utakmice kojom se utvrđuje postojanje povrede, tzv. samostalne sporove (*stand-alone cases*), tako i za sporove koji su započeti nakon donošenja takve odluke, tzv. prateće sporove (*follow-on cases*).²¹

8. Komparacija nekih rešenja antimonopolskog prava u SAD u odnosu na zakonodavstva EU

Za razliku od stava zakonodavaca EU, koji smatraju da težište zaštite normi prava konkurencije treba da bude na javno-pravnoj zaštiti, koju će sprovesti Evropska komisija i nacionalna tela nadležna za poslove zaštite konkurencije, u SAD je zaštita antikartelnih normi, pre svega, na nivou privatno-pravne zaštite i sprovodi se kroz sudske postupke koje pokreću oštećena lica. Mnoga normativna rešenja prvog antimonopolskog zakona tzv. Šermanovog akta (*The Sherman Antitrust Act*, 2 July 1890, ch. 647, 26 Stat. 209, 15 U.S.C. 1-7²²) važe i danas, pa se o 90% sporova vezanih za primenu antikartelnog prava odlučuje u privatnim, građanskim parnicama.²³ Svake godine evidentira se preko 2.000 novih privatnih sudskih postupaka.²⁴

Sudski postupci koji se vode po privatnim tužbama u SAD atraktivni su iz više razloga. Pre svega, oštećeni koji uspeju u sporu imaju pravo da naplate utrostručeni iznos pretrpljene štete (*treble damages*), tj. trostruku vrednost stvarne štete, što je bilo predviđeno još Klejtonovim zakonom.²⁵ Imajući u vidu broj pokrenutih sudskih sporova, očigledno je da izgledi naplate trostrukog iznosa predstavljaju snažan podsticaj za oštećena lica

²¹ B. Gecić, „Privatno-pravno sankcionisanje pravila konkurencije - evropska perspektiva“, *Međunarodna politika* 1137/2010, 27.

²² Sherman Anti-Trust Act of 1890, Society for human resource management, 1-3, <https://www.shrm.org/resourcesandtools/legal-and-compliance/employment-law/pages/shermanantitrustactof1890>, 15.01.2018.

²³ V. d. R. Bergh, W. v Boom, M. d. v. Woude, „The EC Green Paper on Damages Actions in Antitrust Cases“, 10, http://www.ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/files_green_paper_comments/erasmus_university.pdf, 16.01.2018.

²⁴ F. P. Lopez, „Issues and Problems Regarding E.U. Competition Law Private Enforcement: Damages and Nullity Actions“, *The USV Annals of Economics and Public Administration*, Vol. 13, 1(17)/2013, 231.

²⁵ The Clayton Act, Section 4, 1914, <http://teachingamericanhistory.org/library/document/clayton-antitrust-act/>, 16.01.2018.

da podnose tužbe za naknadu štete.²⁶ Antimonopolskim parnicama može da prethodi još i osuđujuća krivična presuda. Krivična presuda predstavlja *prima facie* dokaz da je tuženi narušio antikartelni zakon u svakoj sledećoj parnici, što predstavlja garanciju da će se uspeti u sporu.

Osim toga, suprotno zakonima mnogih država članica EU, sporazumi o honorarima sa advokatima „za svaku eventualnost“ (*contingency fee arrangements*) su potpuno legalni i u praksi se često koriste. Zaključenim ugovorima se punomoćnici obavezuju da će od svog klijenta naplatiti honorar za svoj rad samo ako uspeju u sporu. Honorar je obično deo odštete, ali advokat neće dobiti ništa, ukoliko izgubi parnicu. Tako je rizik gubitka spora prenet na advokate i predstavlja značajno finansijsko rasterećenje za klijente.

U praksi se često dešava da su oštećeni demotivisani da vode dugotrajne, komplikovane i skupe sporove, pogotovo ako je iznos njihovog odštetnog zahteva relativno mali u odnosu na troškove sudskog spora. Zbog toga je predviđena mogućnost podnošenja i grupnih, kolektivnih tužbi, po kojima će se postupati povodom jednog slučaja, dok troškove spora dele zainteresovana lica međusobno. U Evropi, pošto potencijalna odšteta može biti suviše mala, privatnim licima može nedostajati podsticaja za pokretanje sudskog postupka. Ne postoji mogućnost trostruke odštete, ni kaznene naknade štete (*punitive damages*), budući da nisu u skladu s nacionalnim procesnim zakonima, a dodatnu nesigurnost unosi i veoma neujednačena praksa kako nacionalnih sudova, tako i sudova u različitim državama članicama.²⁷ Cena pribavljanja relevantnih informacija može biti prevelika, jer troškovi postupka ne mogu da se podele na više oštećenih, što predstavlja dodatni odbijajući faktor. Kada se tome doda i rizik gubitka parnice, razumljivo je što je neprihvatljivo mali broj postupaka pokrenut pred nacionalnim sudovima. Na neatraktivnost evropskih građanskih konkurencijskih sporova ukazuje i činjenica da je najveći broj sporova vođen u Velikoj Britaniji, Nemačkoj i Holandiji, dok je u ostalim zemljama članicama Unije zanemarljivo mali broj postupaka pokrenut i to tek nakon neke odluke Evropske komisije kojom je utvrđena povreda pravila konkurencije.²⁸

Treba naglasiti na kraju da ima znatnih razlika i u procesu utvrđivanja

²⁶ D. J. Gerber, „Private Enforcement of Competition Law: A Comparative Perspective“, Cambridge University Press, New York 2007, 437, www.scholarship.kentlaw.iit.edu/fac_schol/244/, 25.12.2017; Linklaters, „Private Enforcement of Competition Law - Trials and Tribulations“, 2005, 4, www.linklaters.com/pdfs/Insights/eucompetition/nov05.pdf, 19.01.2018.

²⁷ D. Woods, A. Sinclair, D. Ashton, 36.

²⁸ B.C.d.Toritto, „Overview on the Directive 2014/104/EU“, *Italian Antitrust Review*, 2/2015, 46, <http://iar.agcm.it/article/viewFile/11574/10728>, 15.01.2018.

relevantnih činjenica. U Evropi je teret dokazivanja većim delom na oštećenima. Oni su u obavezi da uz svoje tužbe prilože sve bitne činjenice i dokaze, a samo Evropska komisija i nadležna državna tela imaju ovlašćenja da od kompanija zahtevaju dostavljanje relevantnih dokaza. Da bi sud države članice započeo s postupkom otkrivanja i pribavljanja dokaza, tužilac treba da je predočio dovoljno uverljivo obrazloženje, s razumno dostupnim činjenicama i dovoljnim dokazima, koji podržavaju verodostojnost njegovog zahteva. S druge strane, u SAD, prethodnog uslovljavanja predočavanjem dovoljnih dokaza nema, pa sudovi još u prekrivičnom istražnom postupku nalažu tuženom da dostavi sve validne dokaze, a pogotovo one dokaze koje je dužan da dostavi i nadređenoj državnoj agenciji. Stoga su oštećeni rasterećeni obaveze da sudu dostave dokaze do kojih bi, inače, sami veoma teško došli. Problem tereta dokazivanja koji leži na oštećenom ublažen je i pojedinim odredbama Američkog procesnog zakona (*American procedural Law*), čime je dodatno olakšan početni procesni položaj tužioca.²⁹

9. Zaključak

Svako fizičko ili pravno lice, bez obzira na to da li postoji ili ne postoji njegov direktni ugovorni odnos sa prekršiocem pravila lojalne konkurencije i bez obzira na to da li je nadležno nacionalno telo prethodno utvrdilo postojanje povrede konkurencijskih normi, ima pravo na naknadu štete prouzrokovanu kršenjem članova 101. i 102. Ugovora o funkcionisanju Evropske unije. Oštećeni ima pravo na naknadu stvarne štete (*damnum emergens*), izgubljene dobiti (*lucrum cessans*), kao i pripadajuće kamate. Plaćanje kamate bitna je komponenta adekvatne naknade, bez obzira na to da li se kamata, prema nacionalnom pravu, kvalifikuje kao kompenzacijska ili zatezna, tj. kao samostalna kategorija ili je sadržana u okviru stvarne štete ili izgubljene zarade. S druge strane, naknada štete ne može biti ni prekomerna, ni višestruka, već analogna visini pretrpljenog iznosa štete.

Budući da na nivou Unije ne postoje propisi o sprovođenju postupaka radi naknade štete, oni će se voditi prema nacionalnim normama, s tim, što one ne bi trebalo da sadrže propisane teže uslove dokazivanja za tužioca u odnosu na opšte postupke za naknadu štete, jer se time otežava njegov procesni položaj. Uobičajeno je da oštećeni treba da dokaže okolnost kršenja prava, prouzrokovanje i visinu štete, te uzročnu vezu između kršenja i štete. Sporovi iz prava konkurencije, međutim, po pravilu su kompleksni i zahtevaju značajniju činjeničnu, pravnu i ekonomsku analizu. Stoga se uobičajeni procesni zahtev da tužilac već na početku

²⁹ R. v. d. Bergh, W. v. Boom, M. v. d. Woude, 11.

spora izloži sve podatke i prateće dokaz pokazuje preteranom strogim i pretili da ugrozi proklamovano pravo na ostvarivanje naknade štete.

Iz izloženog proizilazi i to da su zakonodavci Evropske unije, iako od starta potenciraju javno-pravno zaštitu, tokom vremena mnogo učinili i na normativnom razvoju privatno-pravne zaštite, te na ohrabrivanju privatnih tužilaca da se za naknadu štete prouzrokovane povredama prava konkurencije obraćaju nacionalnim sudovima i pokreću građanske parnice radi ostvarivanja adekvatne naknade. Svakako, ima još dosta prostora da se takva stimulacija vremenom još više poboljšava.

Literatura

- Gecić, B. „Privatno-pravno sankcionisanje pravila konkurencije - evropska perspektiva“, *Međunarodna politika* 1137/2010.
- Ilkić, Z. „Izuzetka i pravna zaštita oštećenih lica u vezi sa kartelnim sporazumima u osiguranju u Evropskoj uniji“, *Evropska revija za pravo osiguranja*, 1/2017.
- Ilkić, Z. „Pogled na neke oblike povrede prava konkurencije u osiguranju Srbije“, *Srazmernost i pravna izvesnost u pravu osiguranja*, ur. Jovanović, S., Slavnić, J., Marano, P., Udruženje za pravo osiguranja, Palić 2017.
- Ivančević, K. *Priručnik za obuku za polaganje stručnog ispita za sticanje ovlašćenog posrednika i ovlašćenog zastupnika u osiguranju*, grupa autora, ur. Žarković N., Privredna komora Srbije, Beograd 2015, 446.
- Lopez, F. P. „Issues and Problems Regarding E.U. Competition Law Private Enforcement: Damages and Nullity Actions“, *The USV Annals of Economics and Public Administration*, Vol. 13, 1(17)/2013.
- Rakić, I. „Pokajnički program i odgovornost za štetu zbog povrede prava konkurencije“, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu* 2/2014.
- Vukadinović, D. R. „Neka prethodna pitanja u vezi zahteva za naknadu štete zbog povrede kartelnih propisa u pravu EU“, *Pravo i privreda* 7-9/2013.
- Vukadinović, J. „Ostvarivanje prava na naknadu štete zbog povrede prava konkurencije pred nacionalnim sudovima i arbitražnim tribunalima“, *Naknada štete i osiguranje – savremeni izazovi*, ur. Petrović, Z., Mrvić Petrović, N., Udruženje za odštetno pravo, Institut za uporedno pravo, Pravosudna akademija i Intermeks, Beograd 2016.

Pravni izvori

- Commission of the European Communities, Green Paper - Damages actions for breach of the EC antitrust rules {SEC(2005) 1732}/*COM/2005/0672final*/, Brussels, 19.12.2005.
- Commission of the European Communities, White Paper on Damages actions for breach of the EC antitrust rules, COM(2008) 165 final, Brussels, 2.4.2008.
- Council Regulation (EC) No 1/2003 of 16 December 2002 on the implementation of the rules on competition laid down in Articles 81 and 82 of the Treaty (Text with EEA relevance), Official Journal L 001, 04/01/2003, P. 1-25.
- Council Regulation (EC) No 1206/2001 of 28 May 2001 on cooperation between the courts of the Member States in the taking of evidence in civil or commercial matters, Official Journal L 174, 27/06/2001, P. 1-24.
- Directive 2014/104/EU of the European Parliament and of the Council of 26 November 2014 on certain rules governing actions for damages under national law for infringements of the competition law provisions of the Member States and of the European Union (Text with EEA relevance), Official Journal L 349, 05/12/2014, P. 1-19, tzv. „Damages Directive“.

Internet izvori

- Becker, R., Bessot, N., Smijter, E. D. „The White Paper on damages actions for breach of the EC antitrust rules“, *Competition Policy Newsletter*, 2/2008, 5, http://www.ec.europa.eu/competition/speeches/text/2008_2_4_en.pdf, 10.01.2018.
- Bergh, V. d. R., Boom, v. W., Woude, v. d. M. „The EC Green Paper on Damages Actions in Antitrust Cases“, 10, http://www.ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/files_green_paper_comments/erasmus_university.pdf, 16.1.2018.
- Bergh, V. d. R. „Private Enforcement of European Competition Law and the Persisting Collective Action Problem“, 2013, 18-20, www.maastrichtjournal.eu/pdf_file/its/mj_20_01_0012.pdf, 10.1.2018.
- Cherman Anti-Trust Act of 1890, Society for human resource management, 1-3, <https://www.shrm.org/resourcesandtools/legal-and-compliance/employment-law/pages/shermananti-trustactof1890>, 15.01.2018.
- European Commission, Quantifying harm in actions for damages based on breaches of Article 101 or 102 of the Treaty on the Functioning of the European Union, Strasbourg, 11.06.2013, SWD(2013) 205, 37, www.ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/quantification_

- guide_en.pdf*, 10.1.2018.
- Gerber, D. J. „Private Enforcement of Competition Law: A Comparative Perspective“, Cambridge University Press, New York, 2007, 437, www.scholarship.kentlaw.iit.edu/fac_schol/244/, 25.12.2017.
- Hüschelrath, K., Peyer, S. „Public and Private Enforcement of Competition Law - A Differentiated Approach“, Zentrum für Europäische Wirtschaftsforschung GmbH, 2013, 5, <http://ftp.zew.de/pub/zew-docs/dp/dp13029.pdf>, 20.12.2017.
- Italijanski Kasacioni sud, 18.12.2009, br. 26748, Osiguranje.hr, <http://www.osiguranje.hr/ClanakDetalji.aspx?12238>, 8.12.2017.
- Koob, C.E., Vann, J.R., D.E., Oruc, A.Y. „Developments in Private Enforcement of Competition Laws - Introduction“, 2004, 2-3, <http://www.ibanet.org/Document/Default.aspx?DocumentUid=F063FC4F-CB19-4259-852E-C5564EE47491>, 5.1.2018.
- Linklaters, „Private Enforcement of Competition Law - Trials and Tribulations“, 2005, 4, www.linklaters.com/pdfs/Insights/eucompetition/nov05.pdf, 19.1.2018.
- Organisation for Economic Co-operation and Development, Quantification of Harm to Competition by National Courts and Competition Agencies, Directorate for financial and enterprise affairs, DAF/COMP(2011)25, 2011, 185, www.oecd.org/daf/competition/QuantificationofHarmtoCompetition2011.pdf, 5.1.2018.
- Organisation for Economic Co-operation and Development, Roundtable on the Quantification of harm to Competition by National Courts and Competition Agencies - Note by the Delegation of the United States, DAF/COMP/WD(2011)11, 2011, 8, <https://www.ftc.gov/sites/default/files/attachments/us-submissions-oecd-and-other-international-competition-fora/1102roundtableharm.pdf>, 11.1.2018.
- Pakamanis, M. „The role of class actions in ensuring effective enforcement of competition law infringements in the European Union“, *International Comparative Jurisprudence*, 2016, 4-5, www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2351667416300105, 12.1.2018.
- Smijter, E. D., Stropp, C., Woods D. „Green Paper on damages actions for breach of the EC antitrust rules“, *Competition Policy Newsletter*, 1/2006, 1-3, http://www.ec.europa.eu/competition/speeches/text/2006_1_1_en.pdf, 8.1.2018.
- The Clayton Act, Section 4, 1914, <http://teachingamericanhistory.org/library/document/clayton-antitrust-act/>, 16.1.2018.
- Toritto, d. B. C. „Overview on the Directive 2014/104/EU“, *Italian Antitrust Review*, 2/2015, 46, <http://iar.agcm.it/article/viewFile/11574/10728>, 15.1.2018.
- Woods, D., Sinclair, A., Ashton, D. „Private enforcement of Community

competition law: modernisation and the road ahead“, *Competition Policy Newsletter*, 2/2004, 32, http://www.ec.europa.eu/competition/speeches/text/2004_2_31_en.pdf, 10.1.2018.

Zoran Ilkić, LL.D.

Research Fellow

Law agent in damages, „DDOR NOVI SAD“ a.d.o. Novi Sad, Vršac

**HARM COMPENSATION CAUSED BY VIOLATION OF THE
COMPETITION LAW RULES IN THE EUROPEAN UNION**

Summary

The author in this paper points out the most important sources of European Union law that standardise and define the rights and procedures in which persons injured in violation of competition rules can achieve private enforcement of their interests. Particular consideration is given to the fact that the specificity of competition disputes aggravates the initial process position of the injured party, and that, due to the asymmetry of information, he has limited possibilities to prove the facts relevant to his claim. Problems with quantification and model of determining the volume and height of harm have been especially highlighted. Some material and procedural consequences of the initiated or completed proceedings have been analysed, as well as the need to apply the limitation period differently than in the usual compensation lawsuits. In the final part of the paper the author points to certain solutions in the United States antimonopoly law, which are significantly different from the normative provisions of EU legislation.

Keywords: competition law, private enforcement, compensation, quantification of harm, proving, joint and several liability, limitation period.